

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

DE WIL OM TE LEVEN

Toen ik nog een jong student was, kwam een van de ouderejaars naar mij toe met een gedichtenbundel in zijn hand. Moet je eens horen, zei hij, en hij reciteerde op de gang van het universiteitsgebouw het gedicht Fort van Marsman:

Fort / donder
stormend ontsprongen / de wervel-
kolommen
de schokkende monden / van de kanonnen
tonder
de horizonnen / gaan onder
muren der sterren / gitzwarte vuren /
kolen en Tonder
en de toren / der zon
laaiende / ton / stort / onder
/ donder / fort.

Ik vond het een zonderling werkstuk, herinner ik me. Er waren al sinds de eerste wereldoorlog enkele experimentele dichters werkzaam, maar veel begrip had ik er niet voor. Weinig kon ik toen vermoeden, dat deze dichter, Marsman, op de duur een diepe indruk op me zou kunnen maken; zozeer dat hij voor mij geworden is tot de dichter bij uitstek van wat mijzelf beweegt. Vandaag herdenken we de dood van Marsman, vijf en twintig jaar geleden. In juni 1940 ging hij per schip van Zuid-Frankrijk naar Engeland. Het schip werd getorpedeerd en Marsman verdronk, ruim veertig jaar oud. Wie was deze man en wat heeft hij ons te zeggen?

Marsman is begonnen als de profeet van het vitalisme, de levenswil, de dynamiek, de zelfverwerkelijking. Maar hij voelt dat volkomen vitaliteit onbereikbaar is. Er is een zwarte plek in zijn lichaam, die hij weg wil snijden en fluisterend herhaalt hij:

ik heb gehoord, dat ik heb gezegd
in een huiverend, donker beven:
ik erken maar één wet:
leven.

Want dit vitalisme wordt voortdurend bedreigd door de vergankelijkheid, de dood: „ik proef roet, dood, angst en bloed / ik ben bang voor den dood”. Het is of Marsman, juist als hij komt te staan tegenover

de dood, eerst recht de behoefte voelt het vitalisme, dat hij aanvankelijk als vanzelfsprekend had beleeden, als een banier boven zijn hoofd te zwaaien. Groots en meeslepend wil hij leven. Maar de gedachte aan de ontbinding van het lichaam en de vergetelheid kwelt hem. Is het een overgave, als hij roept: „O God! sta ons bij in het einde; / wij zelve zijn zonder kracht”. Maar als de priester aan het sterfbed de crucifix toont, slaat de man het kruisbeeld weg en krijst: „Neem mijn laatst bezit mij niet af: / mijn zonden gaan mee in mijn graf”.

Waar is heul, waar is zekerheid, waar is... gemeenschap? Dit is mijn land, mijn volk / dit is de ruimte waarin ik wil klinken... verzwelg mij, smee ik — maar zij drinken niet; / wees mijn klankbodem: maar zij klinken niet”. Is er uitkomst uit deze wanhoop: „ach de vreezen zijn zonder tal”. De aantasting van het vitalisme door de dood is geen toevalligheid. Als men het vitale bestaan isoleert van het geestelijk aspect van de dingen, kan de dood niet meer als zinvol element van het leven begrepen worden. Het enge vitalisme staat tegenover de dood als het volkomen andere / dat tegelijk het volkomen vijandige en zinloze is. Daarom komt ieder vitalisme vroeg of laat voor de vraag van de dood te staan, en uit het antwoord op die vraag blijkt pas zijn spankracht, zijn werkelijke vitaliteit. Het antwoord van Marsman luidde: creativiteit, scheppend vermogen. Daardoor krijgt de geest zelf een vitaal aspect en wordt de tegenstelling tus-

personalia

Prof. Dr. J. P. VAN PRAAG. Geboren 11 mei 1911 te Amsterdam. H.B.S., staatsexamen, studie Nederlands, geschiedenis (en pedagogie) aan de gemeentelijke Universiteit te Amsterdam. Leraar, later conrector, aan het gemeentelijk lyceum te Dordrecht. Thans lid van Gedeputeerde Staten in de provincie Zuid-Holland. Voorzitter van het Humanistisch Verbond en de International Humanist and Ethical Union. Bijzonder hoogleraar Humanistiek te Leiden.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 20 juni 1965

Behalve deze reden, die in het vitalisme zelf besloten liggen, is er ook een uitwendige, die de verandering van Marsmans vitalisme begrijpelijk maakt. Omstreeks 1931 zien we bijna alle leidende figuren die tot op dat moment kritisch tegenover de traditionele samenleving hadden gestaan van front veranderen. De Russische processen van die tijdschrikken velen op; het veldwinnend nationaal-socialisme in Duitsland stemt tot nadenken. Er is voortaan geen sprake meer van koketteren met Mussolini, zoals sommigen — ook Marsman — hadden gedaan. Voor Marsman waren er bovendien ook persoonlijke redenen. Zelf erkende hij jaren later, dat zijn gehamer op het aambeeld van het vitalisme, juist in een periode van verminderde scheppingskracht, ook psychologisch begrepen moet worden, als tegenwicht. Maar er was nog iets anders: Marsman heeft gehunkerd naar gemeenschap. Hij heeft gedroomd van een bezielde jeugd, van een generatie, die als een falanx optrekken zou. Daartoe moest het vitalisme de grondslag bieden. Maar bij enig nadenken moet het wel duidelijk worden, dat het vitalisme dit niet kan. Het mag een bindende leuze wezen voor cultuurloze overveldigers, het kan nooit een basis van verstandhouding scheppen tussen vrije cultuurscheppers. Verstandhouding veronderstelt verstaan, en verstaan is alleen mogelijk door het inzicht in de betrekkelijkheid van eigen standpunt, en juist dat is voor het extreme vitalisme onmogelijk. Toch behoudt ook het latere werk van Marsman zijn vitalistische klemtoon. „Voor-schrift” heet het gedicht waarmee in zijn verzameld werk deze periode geopend wordt. Trek de woestijn in, / laat de karavaan / den groenen rijkdom der oasen / ontgin, waar niemand / vruchtbaarheid vermoedt, / elke woestijn heeft zijn wel; geloof onafgebroken: / hier moet water zijn;

vraag elken dag
een witte keursteen
en het onbeperkt gezag
van een nieuwen naam.

Een nieuwe naam! Daarom pijn Marsman zich af in elk gedicht. Elke schepping is voor hem een volstrekt nieuw avontuur onder het onbeperkt gezag van zijn creativiteit. Maar het doodsthema is nog niet uitgeput. Deze door vormdrift bezeten dichter wordt als geen ander gekweld door de ontbinding van de vrouwelijke schoonheid, die hij zo hartstochtelijk verheerlijkt heeft: Bemin tot dat de hartstocht u begeeft, „want eer ge

't weet, is 't lichaam vuil, het vleesch verdort, de borsten slap" en in de verte klinkt „het lachen van de dood". Het is of de dood in deze beheerste verzen lijflijker aanwezig is dan in de krasse vertwijfeling van vroegere gedichten, maar tegelijk zijn allesoverheersend karakter verliest in een wijdere werkelijkheid: „O, weemoed te voorvoelen / hoe al dit blank en goud / de golven met hun woelen / reeds neigen naar de dood....

maar uit uw vlees vervallen,
melaats geworden lust,
stijgen bij honderdtallen
de liederen langs de kust
en doen de tuinen schallen
van vreugden, warm en rood;
gij zijt ten prooi gevallen
den wijnpers van den dood.

Het is of Marsmans ogen vrijer rondblikken, nu ze niet meer vastgehouden worden door die onverzoenlijke, onoverwinnelijke erfvijand. Het oprukkend nationaal-socialisme vervult hem met woede. Verstikt gloeit de machteloosheid onder het sobere woordkleed:

O, de woede, machteloos tot de tanden
bloot te staan aan dit grauw vagevuur.
wanneer zal dit Babel dan verbranden
van de schachten tot het zwart azuur?
laat één ster, een onaanzienlijk teken
flonkren boven de rampzaligheid
en opnieuw geloven wij in streken
voorbij 't moeras van dezen lagen tijd.

En dan, plotseling een opdoemend vergezicht: een griekse tempel in het zuiden, vormgeworden scheppingsdrang, cultuur — niet als massaproduct maar als openbaring — in een alle tijdelijkheid te boven gaande onaantastbaarheid:

den gouden trouw der zuilen;
onaangedaan, en onaandoenlijk voor het
van de hartstocht en haar hoog getij, ^{huilen}
dertig eeuwen dreven in een regen
voorbij.

Ook als Marsman geen letter meer geschreven had, zou men het door die laatste regel geweten hebben: dit is geen schakering van hetzelfde thema, ook geen wijziging, het betekent een volledige wedergeboorte. Marsman heeft in zijn proza van die wedergeboorte verantwoording afgelegd. Hij laat een hoofdpersoon zeggen: „En als de vraag rijst, waarvoor hij strijdt en waaraan de overwinning kenbaar zal zijn, dan luidt het antwoord: Ik had er deze voorstelling van, dat het einde van het gevecht herkenbaar zou zijn aan het einde van mijn angst voor de dood; er zou rust en zekerheid zijn - - -

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 2,25. Gireer het bedrag op postrekening 58, t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

ik zou in het leven geworteld raken..." Geworteld raken in het leven, dat is de hunkering van deze gekwelde, en zijn doen en laten wordt door die drang bepaald. Het betekent voor hem opgenomen zijn in een hogere eenheid, en daar dat voor hem niets bovennatuurlijks betekenen kon, hield het in een verlangen naar menselijke verbondenheid: „Ik heb in den grond van de zaak misschien naar niets zo verlangd als naar een gemeenschapsidee...". Marsman is in deze jaren geen humanist geworden. Dat te beweren zou betekenen hem opeisen voor een konkrete vormgeving, waartoe hij (nog?) niet bereid was. Hij blijft vitalist, maar daarin — hij heeft de term zelf, ook vroeger, al enige malen gebruikt — vervuld van humaan sentiment. Dat wil zeggen dat zijn vitalisme menselijk opgevat moet worden, kosmisch noch biologisch, maar als levensgevoel van de volledige mens, met al zijn behoeften en verlangens. Hij erkent een zelfstandige ethiek als hoedanigheid van de vitaliteit; en daarbij sluiten zich de andere geestelijke vermogens aan. Het spreekt eigenlijk vanzelf, dat een man met zijn krachtige behoefte aan waarheid en helderheid op een gegeven moment de eigen kwaliteit van de geest ook met zoveel woorden erkennen moest, die hij steeds als vanzelfsprekend had aangenomen. Op dat moment rijpte hij tot het begrip der antieke humaniteit en van die rijping is zijn laatste bundel „Tempel en Kruis" de dichtelijke samenvatting van zijn gehele ontwikkelingsgang. Het be-

vat nog eens alle thema's en motieven van zijn leven: de erotiek en de dood, de pathetiek en de creativiteit. En het eindigt opnieuw bij de antieke humaniteit. De Middellandse Zee is het eeuwig vruchtbare bekken van de scheppende vitaliteit. En bij het stijgend maanlicht zijn hem „de huiveringen / van 't geschubd metaal / het enig teken / dat twintig eeuwen / ademloos verstreken / en in zijn hart / antieke vrede / was gedaald: zijn levenswerk is een „Onvoltooid tempel" gebleven. Of heeft die onvoltooidheid een zin? Kon Marsman zich zonder aan grootheid te verliezen voltooid verwerkelijken? Licht ook de grootsheid van een antieke tempel misschien in zijn fragmentarische staat, die meer dan welke volkomenheid uitbeeldt het vergeefse reiken naar het volledige? Ook Marsman's humaniteit is fragmentarisch gebleven: meer aanduiding dan vervulling. Maar wat er de edele allure aan verleent, is de geestelijke vitaliteit, de creatieve vormdrift, waardoor de dichter zich opgenomen weet in de onvergankelijke traditie van lijdend, strijdend scheppen, rondom het bekken van de oude wereldzee: Zolang de Europeesche wereld leeft en, bloedend, droomt den roekelozen droom waarin het kruishout als een wijnstok rankt, ruischt hier de bron, zweeft boven deze zee het lichten van den creatieven geest. Marsman heeft tot uitdrukking gebracht wat velen van ons bewoog en nog beweegt: de wil om te leven, als echte onverschrokken mensen.

J. P. VAN PRAAG

WAAR BLIJFT MEN NU?

De benoeming van de landelijk voorzitter van het Humanistisch Verbond, dr. J. P. van Praag, tot bijzonder hoogleraar in de humanistiek aan de universiteit van Leiden, zouden wij willen aangrijpen als uitgangspunt voor ons korte praatje van vandaag. Algemeen namelijk ziet men in deze benoeming een enorm stuk erkenning van de plaats die het Verbond in de 20 jaren van zijn bestaan is gaan innemen in de Nederlandse samenleving. Een erkenning die kortgeleden opnieuw werd beklemtoond toen — uiteraard voor het eerst in de historie van ons parlement — in de regeringsverklaring gezegd werd: „het regeringsbeleid zal worden gedragen door de geestelijke waarden die in ons volk leven en die in christendom en humanisme tot uiting komen."

Een ander treffend voorbeeld vinden wij bij de herdenkingen van de 4de en de 5de mei, zoals die overal in den lande werden gehouden deze maand. Toen spraken tijdens de bijeenkomst in de oude Domkerk te Utrecht mgr. Bekkers, bisschop van 's Hertogenbosch, jhr. mr. C. A. J. de Ranitz, burgemeester van Utrecht en prof. dr. J. P. van Praag. Maar ook in een kleine gemeente als Lochem was men bijeengekomen, katho-

lieken, hervormden, protestanten, remonstranten en humanisten; men was er bij elkaar zoals men tijdens de oorlog tezamen kwam, niet bezorgd over de vraag naar iemands afkomst of geloof, maar bezielde van één en dezelfde idee.

Als derde voorbeeld kan genoemd worden het feit dat vooraanstaanden uit katholieke kring zich bereid hebben verklaard met humanisten en protestants-christelijken een gesprek te beginnen over de positie van de openbare school.

Eigenlijk behoeft men — om van die toenadering een goed beeld te krijgen — slechts gedurende enkele weken inzage te nemen van hetgeen er in de Nederlandse pers wordt gepubliceerd, niet alleen over de activiteiten

personalia

DOKIE ROETHOF-ENSING, geboren te Amsterdam. Thans werkzaam als onderwijzeres te Wassenaar. Verbleef van 1946 tot 1956 op Curaçao, zij werkte er als onderwijzeres aan de Shell-scholen, verzorgde jeugdprogramma's voor de Curaçaose Radio-omroep en was redactrice van het weekblad „Curaçao".

een lezing voor de wereldomroep van zondag 30 mei 1965

van het Verbond, maar ook over het streven bij het beschouwen van de grote menselijke problemen de zienswijze van humanisten te leggen naast die van katholieke of protestants-christelijke zijde.

Nu is dit alles bijzonder eervol, prettig, zinvol, tja noemt U maar op en toch brengt dit voor het Verbond vaak moeilijkheden met zich.

Hoewel bij de jongste volkstelling gebleken is dat ruim een vijfde deel van de bevolking in ons land buitenkerkelijk is (en dit getal geeft nog niet eens een juist beeld van de verhoudingen) heeft het Verbond in de afgelopen twintig jaar toch maar 14.000 mensen van deze groep tot zijn leden kunnen rekenen. Een cijfer dat in merkwaa-dige verhouding staat tot de plaats die men het humanisme in Nederland is gaan toe-kennen en tot het beroep dat van vele zijden op dat Verbond wordt gedaan tot samen praten, samen een standpunt bepalen. Dit betekent nog altijd een zware opgaaf voor de pioniers van het moderne humanisme, die bijna alle beschikbare vrije tijd geven aan het verder uitwerken en uitdragen van

het humanisme en aan de deelname tot het gesprek met andersdenkenden terugzien echter op hetgeen in de achter ons liggende jaren tot stand kwam, is hoop en kracht gevend voor de toekomst.

En... daar is ook de groeiende zekerheid dat het humanisme aan een steeds groter wordende behoefte voldoet. Prof. Dr. J. P. van Praag drukte het onlangs zo uit: „de moderne mens immers weet eigenlijk niet goed wát hij is. Hij weet wel wat hij niét is. Hij weet waar hij niét staat, maar waar staat hij dan wél? Het humanisme streeft er naar de mens te helpen bij het in vrijheid ont-plooien van de eigen persoonlijkheid en in het medemens zijn.”

Dat het humanisme zich op de mens baseert komt wel heel duidelijk tot uitdrukking in het praktisch werk van de geestelijke ver-zorging, ook in het leger en in de gevangenen. Nederland was het eerste land waar die geestelijke verzorging in het leger een feit werd. En dat heeft het Humanistisch Verbond tot in het buitenland een grote naam gegeven.

DOKIE ROETHOF-ENSING

VAKANTIE 1965

De buitenwerkcommissie van het Humanis-tisch Verbond heeft de volgende vakantie-plannen:

Kinderkamp 10—12 jaar

Ook dit jaar weer in Elspeet in huize „De Ko-renbloem” en wel van 17—24 juli a.s.

De leiding berust bij: C. J. Oortgijsen en mej. J. van Praag.

De prijs — inclusief f 2,— zakgeld — bedraagt f 60,— per week.

Aanmelding hiervoor bij: mej. Judith van Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg, Z.H. Tel.: (070)-98 72 40.

Tentenkampen 13—15 jaar

Voor jongeren van 13—15 jaar zijn er 3 tenten-kampen (max. 24 deelnemers per kamp). De prijs hiervoor bedraagt f 65,— per perscon per 10 dagen.

De plaats voor deze kampen is evenals het vo-rig jaar op Schouwen (Burgh bij Haamstede). Het eerste kamp van 20 juli-30 juli onder leiding van de heer en mevrouw J. Wegge-laar, Erasmusgracht 23-III, Amsterdam, tel. (020)-8 39 19, is volgeboekt.

Het 2e tentenkamp wordt gehouden van 30 juli—10 augustus.

Adres van leiding en aanmelding: de heer A. Chrispijn, Jonckerfransstraat 119, Rotterdam-1, tel. (010)-12 78 27.

Het 3e tentenkamp tenslotte is van 10—20 augustus.

Hiervoor moet men zich aanmelden bij de heer N. Kats, Troelstraweg 276, Dordrecht, tel. (01850)-57 28.

Trektochten Denemarken 16—18 jaar

Er zijn dit jaar 2 trektochten per fiets en per tent naar Denemarken. Duur 14 dagen.

De eerste tocht is volgeboekt.

De tweede tocht is van 5 augustus tot 19 augustus.

De leiding berust hier bij de heer M. J. Thoutenhoofd, Buys Ballotstr. 37, Den Haag, tel. (070)-39 82 47, en dit is tevens het aan-meldingsadres.

De prijs van deze trektochten bedraagt f 85,— voor 14 dagen. Daarbij komt echter nog de treinreis van Holland naar Denemarken (Flensburg). Een retour Utrecht—Flensburg bijv. kost f 85,40.

Nadere inlichtingen worden verstrekt door de bovengenoemde leiding.

Giro-overschrijvingen graag op postrekening nummer 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met duidelijke vermelding waarvoor de betaling bestemd is.

lezingen voor de radio

zo. 27 juni VARA 9.45 uur: Mevr. M. Rood-de Boer: „Iets over geestelijk leven aan de andere kant van de grens”.

zo. 4 juli VARA 9.45 uur: J. P. Mazure: „De humanist tegenover tegenstellin-gen binnen het christendom”.

zo. 11 juli VARA 9.45 uur: A. M. Pols: onderwerp nog niet bekend.

zo. 18 juli VARA 9.45 uur: L. de Coninck: onderwerp nog niet bekend.

DRUK: STORM - UTRECHT